

HERBÉS, poble de la comarca dels Ports, entre Morella i el Matarranya, uns 15 k. NNE. de Morella, en una fonda vall on es forma el riu Tastavins, afl. esq. del Matarranya, 7 k. al Sud de Pena-roja, però constitueix municipi, ja valencià.¹

PRON. POP. Vacil·lant entre *erbès* i *arbès* ho vaig oir en l'enquesta feta en el poble el 1961 (xxvii, 147-152) i ja el 1934 anant de Castell-de-Cabres a Morella, i el 1956 a Pena-roja (xv, 54 ss.).

Dalt de la carena que separa els vessants morellans dels del Matarranya, i uns k. més al SO., hi ha el llogaret d'*Herbeset*, prop del qual vaig passar el 1934 anant de Castell-de-Cabres a Morella, i tant a les cases veïnes com a Morella pron. *erbeçet*; un poc decantat al N. de la serra de Sant Marc, i prop, i al NE., de *Torremiró*, que ja pertany a Morella; però *Herbeset* està agregat el terme d'*Herbés*.

MENCIONS ANT. *Herbés* figura ja en les afrontacions de l'antic i vast terme de Morella, arran de la Conquesta; doc. que vaig transcriure a l'arxiu de Cinc-torres (ordenat pel savi Mn. Betí, que n'havia estat el rector, i llavors, 1961, ja era mort). N'hi havia dues versions consecutives, datada la primera de 1234, i l'altra de 1249.

En aquestes afrontacion veiem que distingeixen dues localitats, homònimes i adjacents: una que diferencien de l'altra com *Herbés jusà* o *inferior*, i una altra sense adjectiu: aquesta devia ser *Herbeset*, i l'altra, la jusana, havia de ser l'actual *Herbés*, donada la posició orogràfica respectiva. Vaig llegir en la de 1234 «--- les Pereroles --- *Erber* jusano --- illam penam de la Madó ---»² En la de 1249, llegia: «--- valle de *los Pardos* --- illarum pinarum ['penyes'] de *Erbé* inferior --- eodem *Erber* --- et includit *Pug Fredes*» (f° 18 i 19 del ms.); per desgràcia, mancant de temps en la meua visita, i a la vista de l'alcalde, no en vaig poder pendre còpia més extensa, (LL. xxviii, 9,23, 25, 26) però en dir «eodem» 'el mateix' es veu que parla de dos «*Erbés*»: un (el «*jusano*») i un altre. Es nota, doncs, que llavors vacil·laven entre una forma *Erbé* sense *-r* i, després (com reprement-se) es corregien, tot seguit, posant-hi *Erber* amb *-r*.

Crec, però, que la forma pròpia fou des d'antic *Erbés*, notable forma amb enganyosa aparença de plural. Car així és com figura en el text jurídic, bàsic, i sens dubte de tradició més ferma i conservadora, on figura escrit amb *-és*. I és massa antic perquè sigui versemblant que allí ja hi hagi una reducció fonètica de *-ers*. Són els «Establiments d'*Herbés*» en versió datada de 1336, i publicada en la bona edició crítica de Valls Taberner (*Rev. Jurid. de Cat.*, Bna., xxxiii, 1927, 67ss, 169 ss). Fora d'aquestes, no tinc altra menció, exacta i ben datable, fins al cens de 1609, transmés per Boronat i Reglà, on figura també sense *r*: *Hervés*, com població «del Rei», amb 88 habitants «*cristianos viejos*» (*An. Univ. Vcia.*, 1964, p. 1054)³ (No

en els censos de moriscos del S. xvi).

ETIM. En realitat, problemàtica, no derivat d'*berba*; majorment no essent gens clara com a derivació d'*herba*, com ho són *herbassar* o *herbós*, els derivats coneguts d'aquell mot. Més aviat, primordialment, hem de tenir en compte que el nom *ERBESSOS* ens és ben conegut, des de l'Antiguitat, com un important NL pre-romà.

Per més que sigui lluny d'aquesta terra: *Erbessos* és ben conegut com una població antiga de Sicília, que U. Schmoll documenta, i estableix com a nom oriünd d'una llengua autòctona, en el seu bàsic llibre, *Die Vorgriechischen Sprachen Siziliens* (Wiesbaden 1958). No sé si és la mateixa (o una variant) una *Herbita*, citada per Ciceró, que hom sol identificar amb l'hel·lènica *Nicosia* de l'interior de l'Illa.⁴ El sufix *-ESSOS* és pre-romà, conspicu, i justament el tenim molt ben representat en els nostres Pirineus catalans i aragonesos.⁵

I no sols allí. També en l'ambient tirreni: Krahe en la seva suggestiva conferència i opuscle *Die Irdogermanisierung Griechenlands und Italiens*, equipara els sufixos toponímics pre-romans *-ESSOS* i *-ISSA* (aquest, amb la *i*, ens recorda la de l'*Herbita* de Ciceró). I no hi ha dubte que hi ha com una aura pre-romana entorn d'això, i d'altres parònims: *Eresos* ciutat de l'illa de Lesbos, *Edessa* a Mesopotàmia, *Egesta* a Sicília mateix.

Més a la vora nostre, ens havem amb un *Erbisago*, hapax rossellonès de 1024 (Alart, *Cart. Rouss.* 44); i un *Erbisse* del dep. Aube, que segons Arbois de Jub., (*Revue Celtique*, xi, 1880, p. 488) i Aebischer (*Top. Cat.* 150) vindrien d'un *ERBESSIA*, derivat d'un *Erbessus* homònim del sicilià.

No és tan heterogeni tot això, ni ens queda tan lluny com podria semblar, si tenim en compte: 1°, que els messapis, poble indoeuropeu que arribà fins a Calàbria (i ocasionalment s'estengué a Sicília), eren de la branca il·liri-venètica, que Pokorný considerava una amb el sorotàptic. I que els sorotapes del nostre substrat bé pogueren deixar-nos l'herència de noms en *-ESSO-* com els nostres *Artés*, *Llaés*, *Benés*, i sobretot *Sirès*, que ja figura en Ptolemeu (*Κερεσοος*), i així mateix els presents *Erbissago*, del Rosselló, i *Erbés*, del Matarranya.

El meu judici sobre l'evolució del nom és aquest: *ERBESSOS* > *Erbés* sonava com un plural; s'escaigué que el nom s'aplicà a dos poblets conjunts, l'*Erbés* de Dalt i l'*Erbés* jussà o de Baix; era natural llavors que el vulgar de la gent ho interpretés ocasionalment com un nom plural, i així n'extragué el doble *Erbé* / *Erber* de les afrontacions de 1234 i 1249. Ja aleshores la gent vulgar començava a reduir *-rs* a *-s*: *ferrés* per *ferrers*, pl. de *ferrer* etc.; per això: *Erber*, analògicament amb *-r*. Però la forma etimològica i més